

UDK:807.1:808.62(094)

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 12/1986

Dragutin Raguž

Zavod za jezik IFF, Zagreb

DOSAD NEPOZNATA HRVATSKA PRERADBA ALVARESOVE GRAMATIKE (Trnava 1699)

U prilogu se govori o kronološki drugoj, dosad nepoznatoj preradbi Alvarosove Gramatike za hrvatske školske potrebe, tiskanoj u Trnavi 1699, kojoj se na žalost autor ne zna, ali za kojega pisac priloga pretpostavlja Ivana Farkaša, isusovca i profesora u isusovačkim školama toga doba.

Dosad nam je iz 17. st. bilo poznato samo jedno, najstarije izdanje Alvarosove latinske Gramatike priređene za hrvatske školske potrebe — ono koje je priređivao J. Mikalja i koje je tiskano u Rimu 1637. godine. O njemu je pisao Vj. Štefanić u 11. broju »Vrela i prinosa« (*Prilog za sudbinu Alvarosove latinske Gramatike među Hrvatima*). U tome je prilogu Štefanić pokazao kako je spomenuto izdanje priređivao J. Mikalja¹ (autor nije označen na knjizi). Drugo se izdanje (1678) te iste Gramatike spominje u jednoj bibliografiji (Sommervogel), ali Štefanić kaže da tome drugome izdanju nije nigdje našao ni traga. I tragajući za tim drugim izdanjem Mikaljine preradbe, naišao sam na podatak o dosad neidentificiranom i nepoznatom hrvatskome izdanju². Čini se naime da je to trnavsko izdanje (1699) više puta bilo registrirano (npr. kod A. Zelligera³, pa u M. Vanina⁴), ali nije bilo identificirano kao hrvatsko. Iz bibliografskoga podatka, kako je zabilježeno na naslovnoj strani (*Emmanuelis Alvaresi e Societate Jesu, de Institutione Grammatica, Liber secundus, Ad veterum fere Grammaticorum rationem revocatus, de Constructione octo partium orationis, Tyrnaviae, Typis Academicis per Johannem Andream Hörmann, 1699*), ne vidi se da je to izdanje hrvatsko.

¹ Već sam bio upozorio (Filologija 10) na neke pojedinosti u grafiji predgovora te Gramatike koje ukazuju na Kašićeva grafijska rješenja (*sfiltlost, sfaki*), pa na množinske oblike za 1. lice, čega, ni jednoga ni drugoga, nema u Mikalje. V. Putanec ipak upozorava (Hrvatski dijalektološki zbornik 7, str. 200) da *sg* za *ž* upućuje ipak na Mikalju kao autora. Kako Štefanić u svome prilogu ne daje grafijski vjerno taj tekst predgovora, provjerio sam grafiju u originalu, koji se sada čuva u Isusovačkome samostanu na Jordanovcu u Zagrebu. Doista u tome predgovoru svuda stoji *sg* za *ž*, što je Mikaljino rješenje, a za isti glas Kašić ima uvijek *x*.

Međutim za *[r]* uvijek je *ar*, što Mikalja samo dopušta, a sam ima *rri* (v. V. Putanec, *Raritet »Bogoljubno razmišljanje od Očenašas, Požum 1642, Jakova Mikalje, Rasprave Zavoda za jezik, knj. 8—9, str. 150*). Zatim je Kašićevo, a ne Mikaljino, rješenje *y* za *[j]*. Istina, ne znamo što je još Mikalja u to vrijeme (1637) imao kao svoje rješenje, jer nam je njegova grafija poznata iz kasnijega vremena. Znamo samo da se zalagao za *sg* za *ž* još prije pojave te Alvarosove preradbe. Naime, teoretski su se ta rješenja mogla i poklapati s Kašićevima. Ali ako je već 1636. Mikalja imao izgrađen stav o grafiji, malo je vjerojatno da ga je on kasnije mijenjao. Očito je

Da je riječ o hrvatskome izdanju, zabilježeno je u napomeni ispod bibliografskoga podatka u Bibliografiji Jana Čaploviča (*Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do roku 1700*, Martin, Matica Slovenska, 1982—84).

Fotokopiju cijele Gramatike dobio sam susretljivošću Štatsne vedecke knjižnice u Prešovu, gdje se nalazi original, a uz posredovanje Sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Od hrvatskoga teksta samo su glagoli, oko 250, i to kao prijevod latinskih primjera. I ništa drugo. Nema dakle nijedne rečenice, ni jednoga gramatičkoga termina, ništa, na hrvatskome.

Primjeri su ikavski (*želiti, voliti, opliniti, priporučiti, privariti, odriti, živiti, svitovati, prititi, svitliti, svitati* itd.) uz samo jedan ekavski: *besediti*. Među tim glagolima nalaze se i dva tipično kajkavska lika: *navučiti* i *razmišlavati*.

Pravopis nas uz ikavizme upućuje na slavonsku provenijenciju hrvatskoga teksta /č/ — *cs*, uz dvije-tri iznimke *c(i)* ili *ch₃*; /ć/ — *ch*; /đ/ — *gy*; /lj/ — *ly*, uz po-koji *gl*; /nj/ — *ny*; /š/ — *sch*; /ž/ — *x*.

O autoru na žalost ne možemo ništa reći. Možemo samo pomišljati na nekoga od isusovaca koji su u to vrijeme bili u Trnavi. Prema podacima koje Josip Predragović⁵ donosi o isusovcima u Petrovaradinu između 1693—1773, možemo pomišljati na Ivana Farkaša kao mogućega priređivača toga izdanja, koji je upravo u Trnavi postao isusovcem, i koji je poslije bio »philosophiae magister«, a bio je i 6 godina profesor na gimnaziji u Trenčinu, Šopronju i u Zagrebu. Znao je dobro hrvatski (štokavski i kajkavski) te mađarski i njemački. Naravno, nikakva uporišta nemamo za takvo domišljanje. Osim mogućnosti da je Farkaš bio za to sposoban i da je mogao biti u prilici da to napravi.

O tome skromnome izdanju s kroatističkoga aspekta nema se što puno reći. Osim napomena o ikavizmima i grafiji možda je vrijedno spomenuti samo neke glagole koji nisu u rječnicima nigdje zabilježeni ili su zabilježeni s malo potvrda iz pisaca⁶.

otužiti — samo u Laštrica

zlorazglasiti — nema ARj

zguliti (nudo) — samo Stulić

sitati (satio, saturo) — D. Bella, Belostenec, Jambrešić

nabremeniti (onero) — samo Stulić

dakle da je tekst te njegove preradbe Alvaresa preradivan, o čemu svjedoči i Mikaljina korespondencija (vidi Štefanićev prilog), a koliko i što je preradivano, nije moguće sa sigurnošću reći. I mislim da nije samo predgovor preradivan, nego i tekst same Gramatike. Na str. 8. npr. stoji primjer *človik*, što Mikalja nema u Blagu, pa i u primjerima u tekstu Gramatike imamo opet *sf* za *sv*. Kada se govori o Mikaljinu autorstvu, svakako treba imati na umu da je netko u Propagandi tekst temeljito izmijenio.

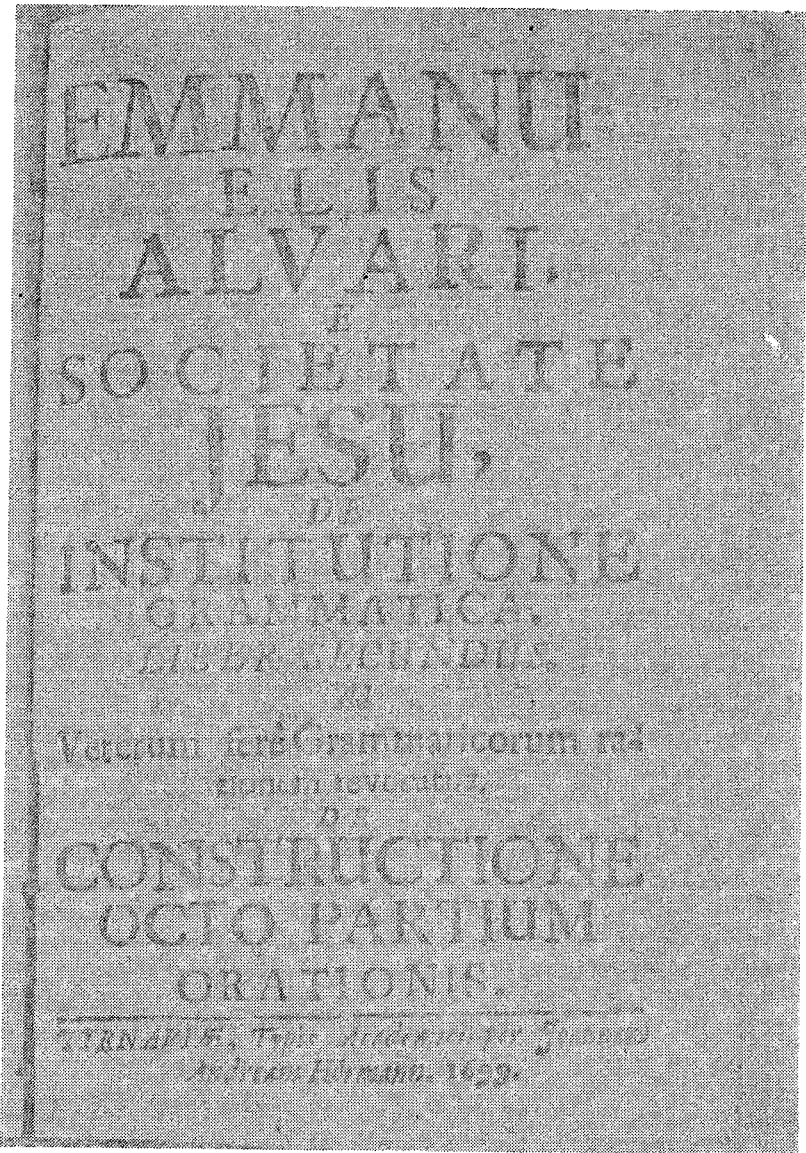
² Na to me je upozorio gospodin Leo Košuta iz Bibliothèque nationale u Parizu, na čemu mu i ovom prilikom iskreno zahvaljujem.

³ A. Zelliger, *Pantheon Tyrnaviense* (popis knjiga tiskanih u Trnavi između 1578. i 1931), Trnava 1931.

⁴ M. Vanino, *Geneza naučne osnove »Ratio studiorum«*, »Vrela i prinosi« 9, str. 128, navodi prema Zelligeru za 1699. godinu Liber secundus i Liber III, ali kao *Syllabus* mađarsko-njemački. S pravom Vanino kaže: »Sva je prilika da taj popis nije potpun, kao što nije ni onaj u velikoj bibliografiji Carlosa Sommervogela«.

⁵ Josip Predragović, *Isusovci u Petrovaradinu 1693—1773*, »Vrela i prinosi« br. 9.

⁶ Ovakvu konstataciju iznosim samo s obzirom na potvrde u ARj.

olaganiti (levo) — samo Stulić
razbremeniti (exonero) — nema ARj; Jambrešić ima: *razbremenivati*
dočiniti (expedio) — D. Bella i Stulić
odvojiti (privo) — D. Bella, Jambrešić, Voltić i Stulić
odguliti (abstraho) — samo Reljković (u dosl. smislu: *oguliti*)
umaknuti se (cedo) — D. Bella, Belostenec
crkati (crepo) — Belostenec i Stulić (potvrđeno dobro i u slav. i dubrov. pisaca)
oddarovati (remunero) — nije potvrđeno u ARj u tome značenju
ispitovati (percontor) — Vrančić i stari pisci
spolu biti (defungor) Vitezović (rj.)
krupahiti (grandinat) — nema ARj, ali lik *krupiti* imaju D. Bella, Stulić i Kavanjin.

RÉSUMÉ

UNE AUTRE ADAPTATION CROATE DE LA GRAMMAIRE LATINE D'ALVARES (TRNAVA, 1699)

L'auteur a déposé encore une adaptation croate de la Grammaire latine d'Alvares. Il constate qu'il s'agit d'une édition jusqu'ici inconnue et non enregistrée dans la littérature. Tout de même, ce qu'il y a de croate dans ce manuel scolaire pour l'étude du latin, ce sont les verbes croates en tant que traduction parallèle des exemples verbaux latins, en tout environ 250 verbes.

Ces verbes sont donnés en version ikavienne et en orthographe slavonienne des pères jésuites.

Malheureusement, on ne peut rien savoir sur l'auteur de cette adaptation. L'auteur émet une supposition qu'il s'agirait du jésuite Ivan Farkaš qui était professeur dans les écoles jésuitiques à cette époque-là.